

Tâlib Âmulî (طالب آملی)

Farsça şiirde Sebk-i Hindî akımının önde gelen şairlerinden (987/1580 [?]-1036/1626)

Adı, kaynaklarda, Tâlib, Muhammed Tâlib ve Seyyid Muhammed Tâlib şeklinde geçer. Bununla birlikte, seyyidliğiyle ilgili kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Nisbesinden de anlaşıldığı gibi Mazenderan'ın Âmul şehridir. Doğum tarihi kesin olarak bilinmese de kimi ipuçlarına dayanılarak doğum tarihinin 987/1579-80 olduğu söylenebilir. Mahlası "Tâlib" ise de bazı şiirlerinde "Âşûb" mahlasını kullandığı da görülür. Kimi kaynaklar Âşûb mahlasının onun şairliğinin ilk döneminde kullandığı bir mahlas olduğunu söylerse de onun hem ilk dönem şiirlerinde, hem de sonraki şiirlerinde Tâlib mahlasına rastlanıldığı gibi Âşûb mahlasına da rastlanır.

Ailesi konusundaki bilgiler yetersizdir. Babasının ismi bilinmemekle birlikte eldeki bilgilere göre Tâlib'in baba tarafı Mazenderan bölgesinden, hatta Âmul'den olmalıdır. Annesinin nereli olduğu ise kesin olarak bilinmemekle birlikte İsfahan yakınlarındaki Kâşan'dan olması ihtimal dâhilindedir. Tâlib'in anne tarafından birçok akrabasının Kâşan'da yaşadığı bilgisi, bu ihtimali güçlendirmektedir.

Tâlib'in öğrenim durumu hakkında da yeterli bilginiz bulunmamaktadır. Ancak kendi şiirinde öğrenim durumundan bahsederek matematik, geometri ve felsefe gibi alanlarda öğrenim gördüğünü belirtir. Ayrıca onun hat alanında başarılı olduğu da bilinmektedir.

Yirmili yaşlarda 1010/1601-1602 yılında Mazenderan'dan ayrılan Tâlib, beş yıl kadar Kâşan ve İsfahan'da kalır. İsfahan'da bulunduğu sıralarda Şah I. Abbas'a övgü kasideleri ulaştırırsa da bu kasideler takdir görmez. Şairin çağdaşı olan *Tezkire-i Meyhâne* yazarına göre Tâlib Kâşan'dayken evlenir. Tahminen 1014/1605-1606 yılında Kâşan'dan ayrılan Tâlib, Meşhed üzerinden Merv'e giderek burada iki yıl kalır ve Safevilere bağlı Merv hâkimi Ustaclu Bektaş Han'dan dostluk ve himaye görür.

Merv'de geçici bir süre kalmak ve Hindistan'a gitmek isteyen Tâlib, Bektaş Han'a ithaf ettiği bir mesnevisinin girişinde memleketi Âmul'e gidip ailesini ziyaret etmek istediğini dile getirerek ondan izin alır ve 1017/1608'de Âmul'e gitmeden Hindistan'ın yolunu tutar. Şairin Hindistan'a gitme isteğini gizlemesinin nedeni, Bektaş Han'ın onun Merv'den temelli olarak ayrılmasına razı olmayacağını düşünmesi olabilir.

Tâlib, Hindistan'da Agra, Lahor, Multan ve Delhi'de bir süre kaldıktan sonra Kandahar'a giderek şehrin yöneticisi Mirza Gazi Big'den himaye görür ve ona övgü kasideleri sunar. Bu kasidelerden kimileri Tâlib'in ünlü kasideleri arasında yer alır. Mirza Gazi Big'in 1021/1612'de ölümü üzerine Kandahar'dan ayrılan şair, yeniden Hindistan'a yönelir. Gittiği Agra'da *Meyhâne* tezkiresinin yazarı Fâhru'z-zemânî ile tanışır. Fâhru'z-Zemânî, tezkiresinde Tâlib'i şiir yeteneği olan bir genç olarak niteler (*Meyhâne*, 548). Daha sonra Agra'dan ayrılıp Peşâver'e giderek Peşâver beyi Çın Kılıç Han'a övgü kasideleri takdim eden ve Çın Kılıç Han'la birlikte kimi yolculuklara da katılan Tâlib, Çın Kılıç Han hükümetinin son bulmasının ardından yeniden Agra'ya gelir. Agra'da dönemin nüfuzlu şahsiyetlerinden olan Muhammed Hüseyin Diyanet Han'dan aldığı tavsiye mektubuyla Hâce Ubeydullah-i Ahrâr'ın soyundan gelen Gocarat valisi Abdullah Han-ı Fîruzeng'e giderek ondan kabul görür. Kısa bir süre sonra buradan ayrılan Tâlib, Agra'ya döndükten sonra, bir vesileyle Gürkan hükümdarı Cihangir'in ve eşi Nur Cihan Bigüm'ün teveccühüne erişerek yaklaşık 1025/1616 yılında Cihangir'in sarayına girer. Burada 1028/1619 yılında "meliku's-şuarâ" (şairler kralı) unvanını alır. Bir süre Sultan Cihangir'in emriyle Vezir İtimâdu'd-devle Gıyâsu'd-din Muhammed-i Tehrânî'nin emrinde mühürdar olarak görevlendirilirse de çok geçmeden bu görevden istifa eder.

Cihangir sarayında önemli bir mevkide bulunan Tâlib, bilgilere göre ömrünün son yıllarında ruhsal sorunlar yaşamış, bir süre münzevi kalmıştır. Şiirlerinde de bunun izlerine

rastlamak mümkündür. Ancak *Tezkire-i Nasrâbâdî*'de belirtildiği gibi (*Nasrâbâdî*, 223) akli dengesini yitirdiğine ilişkin net bir bilgi bulunmamaktadır.

Tâlib, yakalandığı bir hastalık yüzünden genç yaşta 1036/1626 yılında vefat eder. Mezarının nerede olduğu bilinmemektedir.

Kısa bir ömür sürmüş olmasına rağmen Tâlib'den geriye hacimli bir şiir külliyatı kalmıştır. Tezkireler *Divan*'ının beyit sayısı konusunda 9000 ilâ 15000 arasında rakamlar zikrederler. Meselâ Nasrâbâdî'ye göre onun *Divan*'ındaki şiirlerinin toplamı 14000 beyittir (*Nasrâbâdî*, 223). Ancak Tahran'da 1346 hş. (1967) yılında yayımlanan *Divan*'daki beyitlerin sayısı 23000'e yaklaşmaktadır. Divanında başta kaside ve gazel olmak üzere mesnevi, terkihibent, terciibent, kıt'a ve rubai kalıplarında şiirler vardır. Tâlib'in kaside ve bentleri övgü amacıyla yazılmıştır. Övgü şiirleri arasında devlet adamlarının yanı sıra ehlibeytin övgüsüne ilişkin şiirler de önemli bir yer tutar. Mesnevileri ise şunlardır: "Kazâ ve Kader", "Sûz u Gedâ", "Cihangir-nâme".

Aynı zamanda hattat olan ve hattın pek çok çeşidini yazabilen Tâlib Âmulî, Sebki Hindî şiirinin öncü şairlerinden olup Sebki Hindî şiirinin gelişmesinde doğrudan etkili olmuştur. Ayrıca Sebki Hindî içinde farklı bir tarza sahip olduğu söylenebilir. Çağdaşları tarafından şiir yeteneği ve başarısı takdir edilen Tâlib de kimi şiirlerinde kendisinin şiire yenilik getirdiğini vurgular. Şiirde iddia sahibi ve yeni imge arayışında olan ve istiareyi şiirde vazgeçilmez gören Tâlib'in *Divan*'ında iyi şiirlerin yanı sıra iç ve dış unsurlar bakımından zayıf sayılabilecek şiirler de vardır. Ayrıca yeni istiareler oluşturmadaki aşırı çabası, onun kimi şiirlerinin son derece müphem ve içinden çıkılmaz olmasına yol açmıştır.

Bir kasidesinde kendisini kıt'a ve gazelde Enverî ve Sa'dî, mesnevide Senâî ve rubaide Hayyam ile eşdeğer görür (*Seyr-i Rubâî*, s. 89). Başka bir şiirinde de kasidedeki başarısını över ve kendini Hâkânî-yi Şîrvânî'den üstün tutar (*Dânişnâme-i Edeb-i Fârsî*, IV, 1630). Kasidelerine bakıldığında, klasik dönemin güçlü şairlerinden Zahîr-i Faryâbî, Kemâl-i Hocendî ve Emir Husrev-i Dehlevî'ye yakın olduğu söylenebilir. Gazelde bağımsız bir tarz geliştirmekle birlikte klasik dönemin büyük şairlerine nazireler de yazmıştır. Kendi çağdaşlarından Örfî-yi Şîrâzî ve Feyzî-yi Dekenî onun önemseydiği şairler olarak zikredilebilir. Ezberinde çok şiir bulunduğu belirtilen Tâlib, çeşitli toplantı ve mahfillerde ezberinden şiirler okuması nedeniyle "Amul'un Bülbülü" (Bulbul-i Âmul) lakabıyla ünlenmiştir. Şiirde kendine özgü bir üslup geliştirip şiire yeni bir açılım getiren ve klasik şiirden kopuşun öncülerinden olan Tâlib'in şiir tarzını tezkirecilerin çoğu överken Âteşkede müellifi, onun kendine özgü bir tarza sahip olduğunu, ancak bu tarzın fasih şairlerin beğeneceği bir tarz olmadığını ileri sürer (*Ateşkede* II, 870). *Ferheng-i Ânenidirâc* müellifi ise sözlüğünün "Fars ve Fârsî" maddesi altında Farsça şiir söyleyen şairlerden söz ederken Tâlib'i de anar ve onun başka hiçbir şairde görülmemiş bir şiir tarzının olduğunu belirtir (*Ferheng-i Ânenidirâc*, IV, 3085).

Tasavvufa da eğilimli olan Tâlib, dönemin tasavvuf erbabıyla irtibat kurmuş ve tasavvuf önderlerinden kimilerine övgü şiirleri yazmıştır. Onun şiirleri arasında tasavvufî renkler taşıyan çok sayıda şiir vardır. Buna göre Tâlib, tasavvufî mirastan yararlanmış bir şair olup mutasavvıf olarak nitelenemez.

Kaynakça:

Mirza Muhammed Tâhir Nasrâbâdî, *Tezkire-i Nasrâbâdî*, Nşr. Vahid Destgirdî, Tahran 1352 hş. (1973), s. 223-225; Lutf Ali Big Âzer, *Âteşkede*, Nşr. Hasan Sâdât Nâsırî, Tahran 1338 hş. (1959), c. II, 870-903; Molla Abdu'n-nebî Fâhrü'z-zemânî-yi Kazvînî, *Tezkire-i Meyhâne*, Nşr. Ahmed Gulçin Me'ânî, 4. bs. 1363 hş. (1984) s. 545-570; Şiblî Nu'mânî, *Şi'ru'l-Acem* (Farsça trc. Muhammed Takî Fahr-i Dâi-yi Gîlânî) Tahran 1363 hş. (1984), c. III, s. 137-139; Abdu'l-Huseyin Zerrinkûb, *Seyrî der Şi'r-i Fârsî*, Tahran 1363 hş. (1984), s. 114-115; Zebîhullah Safâ, *Târîh-i Edebiyât der İnan*, 12. bs. Tahran 1364 (1985), c. IV, s. 1056-1068; Edward Browne, *A Literary History of Persia*, c. IV, s. 253-256; Hasan Enûşe (editör),

Dânişnâme-i Edeb-i Fârsî, (Edeb-i Fârsî der Şibh-i Kâre), Tahran 1380 hş. (2001), c. IV 1628-1632; Zeynu'l-Âbidîn Mu'temen, *Tehavvul-i Şi'r-i Fârsî*, 4. bs. Tahran 1371 hş. (1992), 349; Ali Ekber Dihhodâ, *Lugatnâme*, 2. bs. Tahran 1377 hş. (1998), c. X, s. 15257; Sîrus Şemîsâ, *Seyr-i Rubâi der Şi'r-i Fârsî*, Tahran 1363 hş. (1984), s. 89; Muhammed Pâdişâh, *Ferheng-i Ânendirâc (Ferheng-i Câmi'-i Fârsî)*, Nşr. Muhammed Debîr Siyâkî, Tahran 1336 hş. (1957), c. IV, s. 3085; Muhammed Ali Muderris-i Tebrîzî, *Reyhânetu'l-Edeb*, 4. bs. Tahran 1374 (1995), c. IV, s. 17-18.

شعری از طالب آملی

وز گریه به هر سو که گذشتیم، چمن شد

از ضعف به هر جا که نشستیم، وطن شد

چندان ز غمت خاک به سر ریخت که تن شد

جان دگرم بخش، که آن جان که تو دادی

چون تاب جفای تو نیاورد، کفن شد

پیراهنی از تار وفا دوخته بودم

آن هم صنمی بهر پرستیدن من شد

هر سنگ که بر سینه زدم، نقش تو بگرفت

گر شد ستمی بر سر کوی تو، به من شد

عشاق تو هر یک به نوایی ز تو خوشنود

چندان یمنی ریخت که گجرات، یمن شد

از حسرت لعل تو ز خون مژه طالب